

UDK: 323.173: 341.645(4)(479.243)

Biblid: 0025-8555, 73(2021)

Vol. LXXIII, br. 1, str. 106–123

Originalan naučni rad

Primljen 14. decembra 2020.

Odobren 8. februara 2021.

DOI: <https://doi.org/10.2298/MEDJP2101106N>

Nagorno-Karabah u jurisprudenciji Evropskog suda za ljudska prava

Aleksa NIKOLIĆ¹

Apstrakt: Rad analizira sukob između Azerbejdžana i Jermenije oko Nagorno-Karabaha iz ugla jurisprudencije Evropskog suda za ljudska prava u pogledu kršenja ljudskih prava zaraćenih strana neposredno vezanog za spornu teritoriju. Evropski sistem zaštite ljudskih prava predstavlja jedno od najvećih evropskih ostvarenja u domenu prava naročito ukoliko imamo na umu da njegove presude obavezuju potpisnice Evropske konvencije o ljudskim pravima i slobodama, dajući mu na neki način nadsudsku snagu. Sud se kroz analizu dva slučaja, *Sargsjan protiv Azerbejdžana* i *Čiragov i ostali protiv Jermenije*, u svom radu bavio nekim vrlo interesantnim pitanjima koja mogu podstaći različite interpretacije Evropske konvencije o ljudskim pravima i slobodama, ali i na neposredan način uticati na rešavanje sukoba oko teritorije Nagorno-Karabah. S tim u vezi, posebno je interesantna i značajna analiza (ne)postojanja prava naroda Nagorno-Karabaha na samoopredeljenje. Autor zaključuje da je Sud u svojim presudama zauzeo određena stanovišta koja mogu biti od velikog značaja prilikom daljeg rešavanja statusa Nagorno-Karabaha pred međunarodnom zajednicom i međunarodnim organima.

Ključne reči: Azerbejdžan, Jermenija, Nagorno-Karabah, Evropski sud za ljudska prava, sudska praksa, pravo na imovinu, konstitucionalizacija međunarodnog prava.

Stanovništvo Nagorno-Karabaha je od početka devedesetih godina 20. veka neprestano izloženo različitim kršenjima i ograničenjima u uživanju ljudskih prava i sloboda. Ratni sukobi koji su proistekli iz raspada Sovjetskog Saveza, preneli su se i na spornu teritoriju Nagorno-Karabaha, koja se formalno našla u sastavu

¹ Autor je asistent na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu.

E-pošta: aleksa.nikolic@ius.bg.ac.rs

Rad je nastao kao prilog strateškom projektu Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu za 2021. godinu „Epidemija. Pravo. Društvo”.

Azerbejdžana, a većinski je naseljena jermenskim stanovništvom koje je zahtevalo osamostaljenje. U pitanju su mahom povrede prava na stanovanje, odnosno prava na povratak interno raseljenih lica u svoje domove. Period zamrznutog konflikta pružio je priliku oštećenim licima da se najpre obrate sudskim instancama u Azerbejdžanu i Jermeniji, a potom i Evropskom sudu za ljudska prava. Međutim, ponovna eskalacija oružanih sukoba između Azerbejdžana i Jermenije dovela je do novih problema za stanovništvo ove sporne teritorije. Postavlja se pitanje kako će se Sud, u promenjenim okolnostima, suočiti i ophoditi prema promenjenim činjenično-složenim raspletima događaja i (ne)primenjivošću međunarodnog humanitarnog prava.

Konflikt između Azerbejdžana i Jermenije oko teritorije Nagorno-Karabaha vuče korene još iz vremena postojanja carske Rusije (Croissant 1998, 8; Krüger 2010, 2–4). Azerbejdžanci (ili Azeri) predstavljaju narod turkijskog porekla, koji je početkom 20. veka težio ujedinjenju sa Turskom. Želja za ujedinjenjem produbila je antijermenski stav među Azerima, imajući u vidu da su Jermeni, pored drugačije kulture, vere i tradicije predstavljali i fizičku prepreku ka ujedinjenju sveturskih naroda (Croissant 1998, 8–10). Sukob je za vreme Sovjetskog Saveza bio „na tihom vatri”, a bio je privremeno rešen formiranjem autonomne oblasti Nagorno-Karabah, koja se nalazila u sastavu delu Sovjetske Socijalističke Republike Azerbejdžan, pod kontrolom dominantnog jermenskog stanovništva. Karabaški Jermeni su 1919. godine prihvatili da se Nagorno-Karabah nađe u sastavu Sovjetske Socijalističke Republike Azerbejdžan, a zauzvrat su dobili teritorijalnu i kulturnu autonomiju, što je kasnije potvrđeno i Pariskim mirovnim sporazumom (detaljnije u Potier 2001, 2). Međutim, postoje autori poput Alfreda Stepana (Alfred Stepan) koji smatraju da narodi sa Kavkaza (Jermeni, Gruzini i Azerbejdžanci/Azeri) nisu imali mnogo izbora u pregovaranju prilikom „pristupanja” Sovjetskom Savezu, i da je samim tim ovde reč o „prinudnom federalizmu” (Stepan 1999, 23).

Kako se bližio raspad Sovjetskog Saveza, odnosno kako se izgubio uticaj Moskve kao garanta mira, lokalno jermensko stanovništvo je sve više težilo ujedinjenju sa zvaničnim Jerevanom. Na referendumu koji je bio održan 1988. godine, više od 80% stanovništva Nagorno-Karabaha se izjasnilo za pripajanje Jermeniji. Ovakvim rezultatima su se usprotivili sovjetski lideri koji su istakli da je referendum održan u suprotnosti sa tada važećim Ustavom Sovjetskog Saveza (SSSR), odnosno sa članom 78 koji pod posebnim uslovima dozvoljava samo federalnim jedinicama pravo na otepljenje, a ne i autonomnim oblastima. Uz to, Mihail Gorbačov (Mikhail Sergejevich Gorbachev) smatrao je da bi na taj način došlo do još veće destabilizacije zemlje (Zürcher 2007, 53). Prema mišljenju Erika Melandera (Eric Melander), „sovjetski lideri su se usprotivili jermenskom dizajnu Nagorno-Karabaha prevashodno zbog rizika da se ne pojave slični zahtevi iz različitih regiona Sovjetskog

Saveza” (Melander 2001, 53). Jermenski zvaničnici se nisu mnogo obazirali na važeći Ustav SSSR-a, koristeći (ne)osnovano kao polaznu tačku za svoje zahteve sovjetski Zakon o postupcima za rešavanje pitanja vezanih za otpljenje saveznih republika od Sovjetskog Saveza iz 1990. godine (Abilov, Isayev 2016, 292). Zvanični Baku je ignorisao rezultate referenduma i započeo vojnu ofanzivu na autonomnu oblast Nagorno-Karabah koju je, nakon proglašenja nezavisnosti od Sovjetskog Saveza, ukinuo posebnim zakonom 1991. godine (Resolution No. 279-XII 1991), pozvavši se pritom na princip *uti possidetis iuris* (detaljnije o ovom principu videti u Krivokapić 2010, 1110–1111; ICJ Reports 1992, 514). Takav čin je doveo do „domino efekta”, odnosno jednostranog proglašenja nezavisnosti Republike Nagorno-Karabah (koju Jermeni često nazivaju i Republika Arcah) u januaru 1992. godine. Sukob između Azerbejdžana i Jermenije oko Nagorno-Karabaha je potom prerastao u rat koji je okončan u maju 1994. godine nakon potpisivanja primirja u Moskvi.

Nedugo zatim došlo je do kršenja mira od strane sukobljenih strana, odnosno formiranja tzv. Minsk grupe, od strane Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS) sa ciljem da se stvore odgovarajući okviri za rešavanje sukoba.² Međutim, u atmosferi duboko ukorenjenog nepoverenja i neprijateljstva Minsk grupa do danas nije pronašla prihvatljivo rešenje za obe strane koje bi rešilo pravni i politički status Nagorno-Karabaha. Pored Minsk grupe, odnosno Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija, i Savet Evrope je pokušao da doprinese rešavanju sukoba oko teritorije Nagorno-Karabaha. U Rezoluciji 1416 Parlamentarne skupštine Saveta Evrope od 2005. godine ističe se da je značajan deo teritorije Azerbejdžana pod okupacijom jermenskih snaga, kao i da separatističke snage kontrolišu spornu teritoriju Nagorno-Karabaha (CoE Resolution 1416/2005, para. 1). U Rezoluciji 1416 se dalje navodi da okupacija strane teritorije od strane države članice Saveta Evrope [Jermenije, prim. aut.] predstavlja ozbiljnu povredu obaveza te države kao članice Saveta Evrope i potvrđuje pravo interno raseljenih lica sa područja Nagorno-Karabah na bezbedni i dostojanstveni povratak u svoje domove (CoE Resolution 1416/2005, para. 2). Premda je dala nedvosmislenu podršku očuvanju teritorijalnog integriteta Azerbejdžana i, između ostalog, imenovala specijalnog izaslanika za region Južnog Kavkaza (2003), uloga Evropske unije u aktivnom rešavanju sukoba oko Nagorno-Karabaha je poprilično ograničena i

² Zanimljivo je da tzv. Minsk grupu čine pored Francuske, Rusije i Sjedinjenih Američkih Država (tzv. svetski trijumvirat) i Nemačka, Finska, Belorusija, Italija, Švedska, Turska, Azerbejdžan i Jermenija. Ova multilateralna grupa u okviru Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju je na sebe preuzela zadatak da pronađe obostrano postizanje rešenja u sukobu Azerbejdžana i Jermenije oko Nagorno-Karabaha (detaljnije u Babayev 2020, 28).

suštinski se svodi na davanje političke podrške u posredovanju tzv. Minsk grupe (Hovhannisyan 2013, 158).

Zamrznuti sukob, koji je, nakon manjih trzavica, ponovo eskalirao u drugoj polovini 2020. godine preti da još jednom odnese veliki broj života.³ Procenjuje se da je do sada u ratovima oko Nagorno-Karabaha ubijeno između 10.000 i 20.000 vojnika, dok je preko million i po ljudi raseljeno tokom sukoba (Jazić i Batrićević 2015, 55).⁴ Babajev pomalo ironično poredi pronalazak obostrano prihvatljivog rešenja sa rešavanjem problema „kvadrature kruga u geometriji” (Babayev 2020, 37), dok Sergej Minasjan ističe da je neophodno prestati sa tzv. fudbal diplomatijom, odnosno prebacivanjem odgovornosti sa jedne na drugu stranu, već je neophodno otpočeti proces pregovora koji bi zaista bio obostrano prihvatljiv (Minasyan 2010, 55–56).

Rad koji se nalazi pred čitaocima teži da na jedan sasvim drugačiji način rasvetli pravnu prirodu sukoba oko Nagorno-Karabaha između Azerbejdžana i Jermenije. Reč je o analizi jurisprudencije Evropskog suda za ljudska prava vezanoj za kršenje ljudskih prava zaraćenih strana koja je (ne)posredno vezana za spornu teritoriju. Sud se u svom radu bavio nekim vrlo interesantim pitanjima koja mogu „otvoriti vrata” različitim interpretacijama Evropske konvencije o ljudskim pravima i slobodama, ali i uticati na prekid sukoba oko Nagorno-Karabaha, zbog čega zavređuju posebnu pažnju.

Trenutno se pred Evropskim sudom za ljudska prava nalazi više od hiljadu predstavki koje su podnele osobe raseljene iz Nagorno-Karabaha tokom i nakon ratnih sukoba 1992. godine. Međutim, do sada je Sud rešio svega dva slučaja: *Sargsjan protiv Azerbejdžana i Čiragov i ostali protiv Jermenije* (ECTHR, Sargsyan v. Azerbaijan; ECTHR, Chiragov and Others vs. Armenia). Značaj ovih presuda je utoliko veći ukoliko imamo na umu da ova dva slučaja predstavljaju „prikrivene” međudržavne prijave, s obzirom na to da su se vlade podnosioca predstavki „umešale” u čitav postupak, kao treće strane, shodno članu 36 stav 1 Evropske

³ Poslednji sukob oko teritorije Nagorno-Karabakh između Azerbejdžana, s jedne strane, i tzv. Republike Nagorno-Karabakh i Jermenije, s druge strane, je započeo 27. septembra 2020. godine. Nakon pada grada Šuše, drugog najvećeg grada u tzv. Republici Nagorno-Karabakh, potpisano je primirje 10. novembra uz posredovanje Moskve, koje je ishodovalo i faktičkim povratkom azerbejdžanskog suvereniteta na delu nekadašnje autonomne oblasti Nagorno-Karabakh, ali i u četiri regiona mimo autonomne oblasti. Procenjuje se da je do sada nastradalo preko 5000 vojnika, odnosno 150 civila sa svih strana (Kramer 2020). Međutim, sporadični sukobi i napadi nisu prestali ni nakon potpisivanja primirja, a naročito su se intenzivirali nakon 12. decembra.

⁴ Pojedini autori smatraju da je u sukobima oko Nagorno-Karabaha ubijeno čak oko 30.000 vojnika (Krüger 2010, 23; Morway 2018, 456).

konvencije o ljudskim pravima i slobodama. Evropski sud za ljudska prava je 29. septembra 2020, u skladu sa članom 39 Poslovnika, odredio privremene mere u kojima poziva Jermeniju i Azerbejdžan da se suzdrže od akata kojima bi se mogla povrediti ljudska prava (inače privremene mere su donete u uporedivim situacijama samo 2014. i 2008. godine). Sud je 4. oktobra udovoljio zahtevu Jermenije da se odrede privremene mere i u odnosu na Tursku, tačnije pozvao je sve države članice Saveta Evrope, uključujući i Tursku da se suzdrže od akcija kojima se krše ljudska prava. Iako je iluzorno smatrati da će sukob oko Nagorno-Karabaha biti rešen u Strazburu, privremene mere i pojedina tumačenja Evropskog suda za ljudska prava mogu pomoći u sprečavanju najgrubljih povreda ljudskih prava, tako što će ovo pitanje ostaviti u fokusu interesovanja čak i nakon što „izbledi” neposredan interes medija za sam sukob.

Sargsjan protiv Azerbejdžana: arhitektura slučaja

U predmetu Sargsjan protiv Azerbejdžana, podnosilac predstavke pred Evropskim sudom za ljudska prava je bio stanovnik sela Gulistan, Minas Sargsjan (Minas Sargsyan), koje se nalazi na spornoj teritoriji tzv. Republike Nagorno-Karabah. Selo Gulistan pripada okrugu Šahumjan koji se formalno pravno ne nalazi u sklopu nekadašnje autonomne oblasti Nagorno-Karabah, već na teritoriji samoproklamovane republike koju u potpunosti kontroliše lokalno jermensko stanovništvo, koje od kraja osamdesetih godina traži ujedinjenje sa Jermenijom (detaljnije u Duursma 1996, 93–94; Crawford 2007, 403; Krüger, 2010, 30–45; Balayev, 2013, 16–29).

Podnosilac predstavke gospodin Sargsjan je smatrao da su mu azerbejdžanske vlasti povredile pravo na povratak u selo Gulistan, odnosno uskratile pravo na pristup imovini, budući da je bio onemogućen da se vrati u svoj dom. Sargsjan je u predstavi istakao da je na taj način došlo do kršenja člana 1 Prvog Protokola uz Evropsku konvenciju o ljudskim pravima i slobodama, kao i člana 13 Konvencije, budući da nije bilo efikasnog pravnog leka u vezi sa prethodno navedenim žalbama. Konačno, on je tvrdio da je na osnovu ćutanja sudova na njegove žalbe bio podvrgnut diskriminaciji na osnovu etničkog porekla i verske pripadnosti, čime je dodatno prekršen član 14 Evropske konvencije o ljudskim pravima i slobodama. Imajući u vidu da je podnosilac predstavke preminuo 2009. godine, ceo slučaj je od smrti nastavila da vodi njegova supruga Lena Sargsjan (Lena Sargsyan), odnosno nakon njene smrti 2014. godine njihovi sinovi – Vladimir i Covinar (Vladimir Sargsyan, Tsovinar Sargsyan).

Selo podnosilaca predstavke napale su 1992. godine oružane snage Azerbejdžana, kada se čitava porodica Sargsjan iselila. Međutim, iako se selo *de iure* nalazi u sastavu Azerbejdžana, zvanični Baku je istakao da se Gulistan nalazi na liniji fronta između azerbejdžanskih snaga i snaga samoproglašene Republike Nagorno-Karabah, da mu nedostaje efikasna kontrola nad selom, te da samim tim ne vrši ni jurisdikciju u smislu člana 1 Prvog Protokola uz Evropsku konvenciju o ljudskim pravima i slobodama. Azerbejdžanska vlada je takođe tvrdila da su selo i okolina u velikoj meri minirani i opustošeni. Nasuprot tome, zvanični Jerevan, koji se kao treća strana uključio u postupak, istakao je da je pomenuto selo u potpunosti pod kontrolom Azerbejdžana i da su u istom primećene i njegove vojne snage (ECtHR, *Sargyan v. Azerbaijan*, para. 53).

Sumarno, suštinsko pitanje koje se postavilo pred sudom vezano je za pitanje odgovornosti države prema stanovnicima (ili bivšim stanovnicima) teritorije koja *de iure* ulazi u njen sastav, ali je van njene faktičke kontrole.⁵ U slučaju Sargsjan protiv Azerbejdžana, podnosioci predstavke su naveli da je država bila dužna da se pridržava Pinheirovih principa o povraćaju stanova i imovine za izbeglice i raseljena lica (Pinheiro Principles of Housing and Property Restitution for Refugees and Displaced Persons – Wallace 2014; Joksić, Radovanov, Rajaković 2018, 189). To bi značilo da je država u obavezi da obezbedi pravo na povratak i restituciju ili pravično obeštećenje interno raseljenim licima. Uz to, država je bila u obavezi da po završetku rata uspostavi pravni režim za utvrđivanje vlasništva nad zemljištem, odnosno postepeni povratak interno raseljenih lica u demilitarizovanu zonu, što Azerbejdžan nije učinio. Vlada Azerbejdžana je, nasuprot tome, tvrdila da je sudska praksa Evropskog suda za ljudska prava vezana za ovo pitanje samo obavezivala državu da preduzme mere koje su bile u njenoj moći. Njihova argumentacija se dalje zasnivala na činjenici da se Azerbejdžan mora uzdržati od pružanja pomoći samoproglašenoj Republici Nagorno-Karabah, što su oni učinili svojim nastojanjima da mirnim putem povrate kontrolu nad ovom teritorijom.

Sud je povodom podnete predstavke zaključio da je došlo do kontinuiranog kršenja prava podnosilaca predstavke prema članu 1 Prvog Protokola uz Evropsku konvenciju o ljudskim pravima i slobodama zbog njihove nemogućnosti da pristupe imovini u Gulistanu, a imajući u vidu činjenicu da vlast u Azerbejdžanu nije preduzela nikakve konkretne mere kojima bi se obezbedilo pravo interno raseljenim licima na povratak i restituciju ili adekvatno obeštećenje (ECtHR, *Sargyan v.*

⁵ U osnovi, slučaj predstavlja nastavak brojnih nerešenih imovinsko-pravnih pitanja nastalih nakon raspada Sovjetskog Saveza i bivše Jugoslavije – *Ilascu and Ors v. Moldova and Russia*; *Catan and Ors v. Moldova and Russia*; *Grudić v. Serbia*; *Orlović and Others v. Bosnia & Herzegovina*; *Zaklanac v. Croatia*.

Azerbajdžan, para. 162). Na taj način je Evropski sud za ljudska prava ocenio da je došlo do kršenja prava na mirno uživanje imovine, budući da je obaveza svake ugovorne strane Konvencije ne samo da se suzdrži od mešanja u prava pojedinaca, već i da preduzme pozitivne mere radi zaštite tih prava.⁶ Sud je utvrdio i kršenje člana 8 Evropske konvencije o ljudskim pravima i slobodama imajući u vidu činjenicu da je nemogućnost povratka u dom, odnosno kulturna i verska vezanost za Gulistan gospodina Sargsjana u značajnoj meri uticala i na kvalitet njegovog „privatnog života” (ECtHR, Sargyan v. Azerbajdžan, para. 170). Pravo na poštovanje doma tesno je povezano sa članom 1 Prvog protokola uz Evropsku konvenciju o ljudskim pravima i slobodama koji štiti pravo na neometano uživanje imovine. Zbog toga pojam doma, koji označava mesto stanovanja (kuća, stan) u kome neka osoba trenutno živi ili je živela, Sud ne tumači uvek u kontekstu prava na poštovanje privatnog i porodičnog života, već više sa aspekta čisto imovinskih prava (detaljnije u Beširević et al. 2017, 195). Prilikom ocene povrede člana 8, Sud se u značajnoj meri oslonio na argumentaciju koju je koristio prilikom utvrđivanja povrede člana 1 Prvog protokola, naročito imajući u vidu da zvanični Baku nije preduzeo nikakve mere kako bi se pozabavio pravima podnosioca predstavke. Na kraju, Sud je konstatovao i povredu člana 13 Evropske konvencije o ljudskim pravima i slobodama odbacivši tvrdnje Azerbejdžana da podnosilac predstavke nije dokazao iscrpljenost domaćih pravnih lekova, a imajući u vidu činjenicu da bi zbog posledičnog odsustva diplomatskih odnosa lica iz Jermenije neminovno suočavala sa značajnim praktičnim poteškoćama prilikom pokretanja sudskog postupka u Azerbejdžanu. Sud je posebno imao u vidu nedostatak prakse koja bi mogla da ukaže na antidiskriminatorni način postupanja sudskih organa u Azerbejdžanu, odnosno propusta tužene vlade da dokaže da je podnosiocima predstavke na raspolaganju bio pravni lek koji bi mogao da mu pruži obeštećenje, odnosno razumne izgleda za uspeh njegove žalbe pred domaćim sudovima (ECtHR, Sargyan v. Azerbajdžan, para. 175). Država bi trebalo da identifikuje pravna sredstva koja su podnosiocu predstavke bila na raspolaganju i da pokaže bar *prima facie* da su ona delotvorna. Ako država ne može da pruži primere upotrebe pravnih sredstava u sličnoj situaciji, ta sredstva neće biti delotvorna, pa će Sud naći povredu člana 13 Konvencije (Korljan et al. 2017, 352). Nasuprot tome, Evropski sud za ljudska prava je odbacio prigovor podnosioca predstavke vezan za pitanje nadležnosti i odgovornosti Azerbejdžana imajući u vidu činjenicu da se Gulistan nalazi na teritoriji međunarodno priznate države na kojoj postoje određene poteškoće u vršenju vlasti oslanjajući se na raniju presudu u slučaju Asanidze (ECtHR, Assanidze v. Georgia).

⁶ Sud se naročito pozvao na presudu iz slučaja Sovtransavto Holdinga protiv Ukrajine od 2003. godine (ECtHR, *Sovtransavto Holding v. Ukraine*).

Evropskom sudu za ljudska prava bi se povodom ovog slučaja mogla uputiti zamerka da se nesrazmerno poneo prilikom ocene pozitivnih obaveza koje država mora da preduzme, poput intervencije. U slučaju *Ilasku i ostali protiv Moldavije* (ECtHR, *Ilascu and Others v. Moldova*) Sud je smatrao da je država dužna da pokuša da ponovo uspostavi kontrolu nad svojom teritorijom i preduzme mere kako bi osigurala prava podnosioca predstavke. U kasnijim slučajevima, Sud je zahtevao mnogo niži nivo aktivnosti države, što samo po sebi nameće pitanje da li je država dužna da preduzme mere u okviru svojih ovlašćenja ili je dužna da upotrebi minimum napora. Drugim rečima, teret koji Sud nameće državama pomalo je nejasan, budući da država koja ne preduzima nikakav napor ima povlašćeniji tretman pred sudom jer se ona zbog niskih standarda posmatra drugačije. Ovakav, kazuistički pristup može biti opravdan, ali je mnogo funkcionalnije ukoliko bi Sud stvorio kriterijume kojima bi jasno precizirao obaveze države (Galka 2015, 490).

Slučaj Čiragov i ostali protiv Jermenije: *quo vadis?*

Šta je uzrok istorijskih događaja? Moć. Šta je moć? [...]

Moć je reč čije značenje ne razumemo.

Lav Tolstoj, *Rat i mir*

Navedeni citat iz čuvenog Tolstojevog romana iskoristila je u svom izdvojenom mišljenju sudija Evropskog suda za ljudska prava Julija Antoanela Motok (Iulia Antoanella Motoc) kao jedan od slikovitih pokušaja da se objasni kompleksnost pravnih, istorijskih i političkih aspekata sukoba oko Nagorno-Karabaha (ECtHR, *Chiragov and Others vs. Armenia*, para. 79). Imajući u vidu da, s jedne strane, Nagorno-Karabakh predstavlja spornu teritoriju u sastavu Azerbejdžana, a da se, s druge strane, on nalazi pod efektivnom kontrolom Jermenije pred sudom su se u ovom slučaju opravdano postavila sledeća pitanja: 1) pitanje dokaza; 2) pitanje jurisdikcije; i 3) pitanje prava na secesiju.

Podnosioci predstavke u ovom slučaju su azerbejdžanski Kurdi koji su živeli u okrugu Lačin, na spornoj teritoriji Nagorno-Karabakh i koji su za vreme ratnih dejstava bili prisiljeni da se presele. Elkhan i Adiširin Čiragov (Elkhan, Adishirin Chiragov), Ramiz Gebrajlov (Ramiz Gebrayilov), Akif Hasanov (Akif Hasanof), Fehredin Pašajev (Fekhreddin Pashayev) i Karaka Gebrajlov (Qaraca Gabrayilov) tvrdili su da su onemogućeni da se vrate u svoje domove koje je okupirala

jermenska vlada i da je na taj način došlo do kontinuiranog kršenja člana 1 Prvog Protokola uz Evropsku konvenciju o ljudskim pravima i slobodama, te više članova same konvencije: člana 8 koji se tiče prava na poštovanje privatnog i porodičnog života, člana 13 koji se odnosi na poštovanje prava na efikasan pravni lek, odnosno člana 14 koji se vezuje za zabranu diskriminacije (ECtHR, *Chiragov and Others vs. Armenia*, para. 13). Azerbejdžanska vlada je na osnovu člana 36 stav 1 Evropske konvencije o ljudskim pravima i slobodama zatražila da „interveniše” u navedeni postupak kao treća strana, što je Sud dozvolio.

Okrug Lačín, zajedno sa gradom Lačínom predstavlja deo teritorije koja je većinski naseljena jermenskim stanovništvom i koja se nakon ratnih dešavanja „našla” u samoproklamovanoj Republici Nagorno-Karabah. Drugim rečima, okrug Lačín jedan je od sedam anektiranih okruga Azerbejdžana koji su, pored nekadašnje teritorije autonomne oblasti Nagorno-Karabah, ušli u sastav samoproglašene države. Podnosioci predstavke su se u prijavi pozvali na izveštaj Hjumán Rajts Voča (Human Rights Watch 1994, 100) u kome se ističe da su ratni sukobi doveli do egzodusa oko 30.000 Azera i Kurda. Podnosioci predstavke su se žalili protiv zvaničnih jermenskih vlasti, smatrajući da oni poseduju efektivnu kontrolu nad tzv. Republikom Nagorno-Karabah, odnosno da politički i vojno kontrolišu ovu teritoriju. Jermenija je na ove navode odgovorila pozivajući se na pravo naroda Nagorno-Karabaha na samoopredeljenje i nacionalno oslobođenje karabaških Jermena, odnosno ističući da samim tim zvanični Jerevan ne vrši efektivnu kontrolu nad spornom teritorijom, dok je zvanični Baku pozvao sve strane na poštovanje teritorijalnog integriteta Azerbejdžana, priznavši da nad spornom teritorijom nema efektivnu kontrolu, budući da je ona privremeno okupirana (ECtHR, *Chiragov and Others vs. Armenia* para. 110–112; ECtHR, *Chiragov and Others vs. Armenia*, para. 158). Koncept prava naroda na samoopredeljenje, naročito usled grubih kršenja ljudskih prava i represije (tzv. remedijalna secesija ili secesija iz nužde), čini se da ovde nema ni teorijski oslonac, budući da tzv. Republika Nagorno-Karabah nije nastala iz nekadašnje autonomne oblasti Nagorno-Karabah, već je mimo toga anektirala i sedam okruga koji su, istorijski gledano, uvek bili u sastavu Azerbejdžana (detaljnije o konceptu prava naroda na samoopredeljenje u Tomuschat 2006, 35; Cassese 1995, 120; Vučić 2020, koji pravo na remedijalnu secesiju posmatra kao pravno-politički koncept).

Veliko veće Evropskog suda za ljudska prava je odbacilo prigovor Jermenije da podnosioci predstavke nisu iscrpeli pravne lekove na nacionalnom nivou. Sud je u presudi odobrio status žrtve podnosiocima predstavke imajući u vidu okolnosti pod kojima su oni bili prinuđeni da napuste svoje domove u Lačínu, naročito se pozivajući na činjenicu da njihov povratak tamo faktički nemoguć. Sud je presudio da je Jermenija prekršila član 1 Prvog Protokola Evropske konvencije o ljudskim

pravima i slobodama, kao i članove 8 i 13 same konvencije (ECtHR, *Chiragov and Others vs. Armenia*, para. 192–201, 206–208, 213–215). Dakle, pojmovi privatnog života, porodičnog života i doma jesu, poput „imânja”, autonomni koncepti čija je zaštita onemogućena od strane Jermenije, navodi Sud. Pored toga, Sud u presudi konstatuje da vlada nije ispunila svoj teret dokazivanja dostupnosti pravnih lekova podnosioca predstavke, odnosno da im nije pružila „razumne izgleda za uspeh”. Uz to, Evropski sud za ljudska prava je naglasio da nije bilo potrebe da se ispituje tvrdnja podnosioca predstavke da su oni bili diskriminirani na osnovu etničke i verske pripadnosti u smislu člana 14 Evropske konvencije o ljudskim pravima i slobodama (ECtHR, *Chiragov and Others vs. Armenia*, para. 220). Komentarišući presudu, ministar spoljnih poslova Jermenije Edvard Nalbandijan (Edward Nalbandian) istakao je da ona predstavlja „pojedinačni slučaj koji ne može imati implikacije na rešavanje sukoba u Nagorno-Karabahu”, dodavši da „manipulacija ovim slučajem samo može dodatno otežati napore koje Jermenija ulaže zarad pronalaska mirnog rešenja” (Tuncel 2015). Nelagodnost jermenske strane izrečenom presudom posebno je vidljiva u njegovoj izjavi da „pregovore oko statusa Nagorno-Karabaha vodi tzv. Minsk grupa, a ne ESLJP” (Tuncel 2015).

Dakle, ono što je posebno značajno istaći je to da se Sud u meritumu pozvao na činjenicu da Jermenija poseduje „efektivnu kontrolu” nad spornom teritorijom Nagorno-Karabaha, odnosno da tzv. Republika Nagorno-Karabakh opstaje samo zahvaljujući vojnoj, političkoj, finansijskoj i drugoj pomoći koju joj pruža Jermenija (ECtHR, *Chiragov and Others vs. Armenia*, para. 186). Sud u presudi ocenjuje da je „Jermenija, a ne tzv. Republika Nagorno-Karabakh, strana u sukobu” (Vandenhoud 2019, 418; Rainey, Wicks, Ovey 2016, 100). To suštinski znači da je Evropski sud za ljudska prava u ovoj presudi „osudio na propast” jermenski stav o pravu na samoopredeljenje naroda Nagorno-Karabaha, imajući u vidu da Veliko veće konstatuje da je sporna teritorija okupirana, a ne oslobođena (ECtHR, *Chiragov and Others vs. Armenia*, para. 210). Pojedini autori, poput Aleksandra Mereška (Aleksandr Merezhko), ističu da je insistiranje na sintagmi „pravo na samoopredeljenje naroda Nagorno-Karabaha” pravno nelogično (Merezhko 2014, 182), budući da na teritoriji tzv. Republike Nagorno-Karabakh prema zvaničnoj statistici nastanjeno 95% Jermena (Office of the Nagorno-Karabakh Republic in the US, Country profile). Na taj način, ističe Mereško, ne postoje različiti narodi, već je mnogo preciznije insistirati na sintagmama „pravo na samoopredeljenje Jermena iz Nagorno-Karabaha” ili „pravo na samoopredeljenje populacije Nagorno-Karabaha”.

U praktičnom smislu, Azerbejdžan je presudom dobio potvrdu da može da se pozove na član 42 Haške konvencije koji definiše da se „teritorija smatra okupiranom kada je stavljena pod stvarnu vlast neprijateljske vojske. Okupacija se kao takva proteže samo na teritoriju na kojoj je takva stvarna vlast uspostavljena i

na kojoj se takva vlast može vršiti” (Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land 1907). Opšteprihvaćeno je izjednačavanje termina „stvarne vlasti” i „efektivne kontrole” na šta nas upućuje i Tuncel koji dalje navodi da „međunarodno pravo ne zabranjuje državi upotrebu sile za oslobađanje teritorija koje je okupirala druga država” (2015). Okupacija azerbejdžanske teritorije je (ne)posredno dokazana presudom Evropskog suda za ljudska prava, čije odluke imaju pravno obavezujuću snagu za države potpisnice Evropske konvencije o ljudskim pravima i slobodama. Doduše, sudija Motok se u izdvojenom mišljenju na presudu nije složila sa odlukom Velikog veća u vezi pravne kvalifikacije sporne teritorije Nagorno-Karabah, smatrajući da Sud nije u mogućnosti da ocenjuje da li je Nagorno-Karabah država ili ne. Sud ne sme, niti je u poziciji da sudi van okvira argumenata i dokaza koji su mu izneti, niti je u poziciji da „razrađuje” teorije o pravu naroda na samoopredeljenje (ECtHR, Chiragov and Others vs. Armenia, para. 85).

Zajedničke osobine presuda Evropskog suda za ljudska prava

Imajući u vidu dva pomenuta slučaja, Sargsjan protiv Azerbejdžana, odnosno Čiragov i ostali protiv Jermenije, koja su se našla pred Evropskim sudom za ljudska prava, kao i presude koje su povodom njih donete od strane Velikog veća Evropskog suda za ljudska prava, simbolično, istog dana, 16. juna 2015. godine, možemo izdvojiti četiri zajedničke osobine. Najpre, imajući u vidu da su presude donete istog dana, povodom predstavki pojedinaca čija su individualna prava bila neminovno povređena, njihov značaj se zasniva na činjenici da su one suštinski predstavljale „pilot” presude po kojima Sud treba da odlučuje u istoj vrsti zahteva, a vezani su na posredan ili neposredan način za teritoriju Nagorno-Karabaha. Drugim rečima, možemo očekivati da će one poslužiti kao modeli, odnosno „pelceri”, prilikom donošenja presuda na osnovu velikog broja podnetih predstavki koje su upućene samom Sudu od strane osoba raseljenih iz Nagorno-Karabaha tokom i nakon ratnih sukoba 1992. godine. Ipak, treba imati u vidu da su ova dva relevantna slučaja doneta pre gotovo pet godina, pa stoga možemo opravdano postaviti pitanje šta se dogodilo sa velikim brojem slučajeva od tada. Odgovor se možda krije u presudama iz 2017. godine (ECtHR, Case No. 13216/05; ECtHR, Case No. 40167/06) povodom ova dva slučaja, doneta doduše na osnovu člana 41 Konvencije tj. povodom naknade štete. U ove dve odluke se Sud ipak pozivao na postupak za donošenje „pilot” presuda (što ranije nije bio slučaj), i čini se zauzeo možda nešto neutralniji stav.

Drugo, Evropski sud za ljudska prava je u svakoj od navedenih presuda dopustio intervenciju treće strane (Azerbejdžana ili Jermenije, u zavisnosti od podnosioca predstavki), čime su ovi slučajevi dobili snažnu međunarodnu dimenziju. Cilj intervencije treće strane (koja ne mora nužno biti država – prim. aut.) sastoji se u što objektivnijem nastojanju da se Sudu pruže informacije koje će mu pomoći u donošenju odluke, te se stoga ta treća strana naziva *amicus curiae*, odnosno prijateljem Suda. Dakle, praksa intervenisanja treće strane se vezuje samo za one slučajeve čiji je značaj izuzetno veliki, odnosno čiji uticaj prevazilazi sâme strane koje se nalaze u sporu, što je nesporno u slučaju Nagorno-Karabaha.

Treće, u oba slučaja Sud se u značajnoj meri bavio preciziranjem prostornog modela nadležnosti, odnosno pitanja efikasne kontrole spornog područja. Na taj način je utvrdio da je Jermenija imala suštinski efektivnu kontrolu nad spornom teritorijom Nagorno-Karabaha (ECtHR *Chiragov and Others vs. Armenia*, para. 168 ff) čime je sa pravom odlučio da pitanje nadležnosti sagleda sa prostorne perspektive, uvažavajući činjenično stanje na terenu.⁷ Time je Sud negirao tezu zvaničnog Jerevana o pravu naroda Nagorno-Karabaha na samoopredeljenje, čime je, uz konstataciju da je sporna teritorija okupirana a ne oslobođena, *de facto* stao na stranu Azerbejdžana (ECHR, *Chiragov and Others vs. Armenia*, para. 210).

Na kraju, u obe presude postoji problem sa utvrđivanjem i definisanjem nadležnosti i odgovornosti, što je u krajnjem ishodu rezultovalo sa nekoliko izdvojenih mišljenja. Primera radi, u slučaju *Čiragov i ostali protiv Jermenije* Sud nalazi da je bilo i da i dalje ima povreda prava podnosioca predstave od strane zvaničnog Jerevana prema članu 1 Prvog Protokola (ECHR, *Chiragov and Others vs. Armenia*, para. 201). Međutim, ono što se iz same presude ne vidi, ističe Milanović (2015), jeste da li Sud veruje da se ponašanje separatista iz tzv. Republike Nagorno-Karabah može pripisati Jermeniji, odnosno da li se Jermenija smatra odgovornom za neispunjavanje svojih pozitivnih obaveza i zaštitu podnosilaca zahteva od ponašanja treće strane u oblastima koje se nalaze pod njenom nadležnošću. Pored toga, ukoliko se složimo sa tvrdnjom Suda da Azerbejdžan poseduje ograničenu odgovornost zbog izuzetnih okolnosti, ali ne i ograničenu nadležnost, upadamo u problem budući da pojam nadležnosti upućuje na postojanje zakonskih obaveza, dok pojam odgovornosti predstavlja posledicu kršenja takvih obaveza (Milanović i Papić 2018, 793–794).

⁷ Sud se prilikom definisanja eksteritorijalnosti pozvao na slučajeve: ECtHR, *Ilaşcu and Others vs. Moldova and Russia*; ECtHR, *Al-Skeini and Others vs. Moldova and Russia*; ECtHR, *Catan and Others vs. Moldova and Russia*.

Zaključak

Ako se složimo sa Martijem Koskenijemijem (Koskenniemi 2001), koji je međunarodno pravo u naslovu jedne svoje studije metaforično nazvao „nežnim prosvetiteljem naroda”, onda se moramo saglasiti i sa Jovanovićem i Krstićkom koji ljudska prava nazivaju „radikalnim revolucionarom međunarodnog prava” (2020, 13). Ovu revolucionarnu i u isti mah pomalo kontroverznu tvrdnju zaista možemo potkrepiti nekim činjenicama koje su danas postale neminovne u svetu međunarodnog prava, poput priznavanja pojedincima svojstva subjekta u međunarodnom pravu. Ističući ovaj evolutivni iskorak, pojedini autori poput Ane Peters idu korak dalje, pa ističući koncepciju tzv. individualizacije međunarodnog prava navode da danas „pojedinci neminovno postaju primarni subjekti međunarodnog prava” (Peters 2016, 7). Dakle, čini nam se da je danas više ponovo osnažena teorija o teleološkom i instrumentalnom karakteru međunarodnog prava u odnosu na pojedinca.

U našoj analizi jurisprudencije Evropskog suda za ljudska prava vezanoj za spornu teritoriju Nagorno-Karabaha zaista se možemo složiti sa pomenutim teoretičarima o transformišućoj ulozi ljudskih prava u savremenim međunarodnim odnosima. Reči Elenor Ruzvelt (Eleanor Roosevelt) od 1958. godine povodom desetogodišnjice od usvajanja Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima i slobodama i danas jednako odzvanjaju kao i tada:

Gde naposletku počinju ljudska prava? U malim mestima, blizu doma – tako bliskim i tako malim da se ne mogu videti ni na jednoj karti sveta (...) Ako ta prava ne znače ništa tamo, malo znače bilo gde drugde. Ako ih udruženim nastojanjima građana nećemo štititi kod kuće, uzalud ćemo tražiti napredak u ostatku sveta (Johnson 1987, 41).

Nakon kratke analize svih relevantnih slučajeva, uočili smo da je Evropski sud otklonio mnoge nedoumice vezane za pitanje domašaja i zaštite ljudskih prava, zauzevši na taj način mesto njihovog glavnog „čuvara”. Evropski sud za ljudska prava se kroz jednu sveobuhvatnu pravnu analizu upustio u šire tumačenje koje je neminovno rezultiralo i analizom nekih „krupnih”, opterećujućih pitanja, poput pitanja (ne)postojanja prava naroda Nagorno-Karabaha na samoopredeljenje. On je u pomenute dve presude zaista izašao iz svoje „zone komfora”, što je rezultovalo brojnim izdvojenim mišljenjima. Međutim, tim pre je značaj ovih presuda još veći. Naime, Evropski sud za ljudska prava je u njima zauzeo stav koji može biti od velike koristi prilikom daljeg rešavanja statusa Nagorno-Karabaha pred međunarodnom zajednicom i međunarodnim organizacijama. Na taj način, Sud je potvrdio da, bez obzira na sve, i dalje predstavlja značajan faktor ne samo u evropskom pravu, već i u politici, a i šire.

Bibliografija

- Abilov, Shamkhal and Ismayil Isayev. 2016. "The Consequences of the Nagorno-Karabakh War of Azerbaijan and the Undeniable Reality of Khojaly Massacre: A View from Azerbaijan". *Polish Political Science Yearbook* 46 (1): 291–303.
- Babayev, Azer. 2020. "Nagorno-Karabakh: The Genesis and Dynamics of the Conflict". In: *The Nagorno-Krabakh deadlock – Insights from successful conflict settlements*, edited by Azer Babayev, Bruno Schoch and Hans-Joackim Spanger, 28–37. Frankfurt am Main: Springer.
- Balayev, Bahruz. 2013. *The Right to Self-Determination in the South Caucasus – Nagorno Karabakh in Context*. Lanham: Lexington Books.
- Beširević, Violeta et al. 2017. *Komentar Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda*. Beograd: Službeni glasnik.
- Cassese, Antonio. 1995. *Self-Determination of Peoples: A Legal Reappraisal*. Cambridge: Cambridge University Press.
- [CoE Resolution 1416/05] The conflict over the Nagorno-Krabakh region dealt with by the OSCE Minsk Conference, 25 January 2005. <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=17289&lang=en>.
- [Constitution Aze] The Constitution of the Republic of Azerbaijan. 1995. Official Gazette LEX-FAOC117070.
- Crawford, James. 2007. *The Creation of States in International Law*. Oxford: Oxford University Press.
- Croissant, Michael. 1998. *The Armenia-Azerbaijan Conflict: Causes and Implications*. Westport: Praeger.
- Duursma, Joori C. 1996. *Fragmentation and the International relations of Micro-States*. Cambridge: Cambridge University Press.
- [ECtHR Judgement 13216/05] *Chiragov and Others vs. Armenia*, Case No. 13216/05, 16 June 2015. <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-155353&filename=001-155353.pdf>.
- [ECtHR Judgement 13216/05] *Chiragov and Others vs. Armenia*, Case No. 13216/05, 12 December 2017. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:%22001-179554%22>}.
- [ECtHR Judgement 40167/06] *Sargsyan vs. Azerbaijan*, Case No. 40167/06, 16 June 2015. <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-155662&filename=001-155662.pdf>.

- [ECtHR Judgement 40167/06] Sargsyan vs. Azerbaijan, Case No. 40167/06, 12 December 2017. [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-179555%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-179555%22]}).
- [ECtHR Judgement 48553/99] Sovtransavto vs. Ukraine Case No. 48553/99, 25 July 2020. <https://www.juridice.ro/wp-content/uploads/2016/05/001-60634-1.pdf>.
- [ECtHR Judgement 48787/99] *Ilascu and Others vs. Moldova and Russia*, Case No. 48787/99, 8 July 2004. http://www.rulac.org/assets/downloads/Ilascu_v_Moldova_and_Russia.pdf.
- [ECtHR Judgement 71503/01] *Assanidze vs. Georgia*, Case No. 71503/01, 8 April 2004. [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-61875%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-61875%22]}).
- [ECtHR] European Convention on Human Rights. 1950. Signed by the members of the Council of Europe, November 4. https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf.
- Galka, Katarzyna Urszula. 2015. "The Jurisdiction Criterion in Article 1 of the ECHR and a Territorial State". *International Community Law Review*, 17 (4–5): 474–495.
- Hovhannisyan, Paruyr. 2013. "Evolution of the EU Position vis-a-vis the Nagorno-Karabakh Conflict". In: *Europe's Next Avoidable War*, edited by Michael Kambeck and Sargis Ghazaryan, 158–172. London: Palgrave MacMillan.
- Human Rights Watch. 1994. Seven Years of Conflict in Nagorno-Karabakh. <https://www.hrw.org/sites/default/files/reports/AZER%20Conflict%20in%20N-K%20Dec94.pdf>.
- ICJ Reports. 1992. "Land, Island and Maritime Frontier Dispute (El Salvador/Honduras: Nicaragua intervening)". <https://www.icj-cij.org/en/case/75/judgments>.
- Jazić, Aleksandar and Ana Batrićević. 2015. "The Nagorno-Karabakh Conflict: Key Historical Events and Legal Events". *Godišnjak Fakulteta bezbednosti* 20 (1): 53–65.
- Johnson, Glen. 1987. "The Contributions of Eleanor and Franklin Roosevelt to the Development of International Protection for Human Rights". *Human Rights Quarterly* 9 (1): 19–48.
- Joksić, Ivan, Aleksandar Radanov and Vesna Rajaković. 2018. „Pravo na imovinu kao ljudsko pravo”. *Evropsko zakonodavstvo* 17 (65): 180–195.
- Jovanović, Miodrag and Ivana Krstić. 2020. "Human Rights and the Constitutionalization of International Law". In: *Human Rights in 21st Century*, edited by Tibor Várady and Miodrag Jovanović, 13–30. Den Haag: Eleven International Publishing.

- Koskenniemi, Marti. 2001. *The Gentle Civilizer of Nations – The Rise and Fall of International Law 1870–1960*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kramer. 2020. “Facing Millitary Debacle, Armenia Accepts a Deal in Nagorno-Karabakh War”. <https://www.nytimes.com/2020/11/09/world/middleeast/armenia-settlement-nagorno-karabakh-azerbaijan.html>.
- Krivokapić, Boris. 2010. *Enciklopedijski rečnik međunarodnog prava i međunarodnih odnosa*. Beograd: Službeni glasnik.
- Krüger, Heiko. 2010. *The Nagorno-Karabakh Conflict: A Legal Analysis*. Berlin: Verlag – Heidelberg: Springer.
- Melander, Eric. 2001. “The Nagorno-Karabakh Conflict Revisited: Was the War Inevitable?” *Journal of Cold War Studies* 3 (2): 48–75.
- Merezhko, Oleksandr. 2014. *The problem of Nagorno-Karabakh and International Law*. Kiev: D.B. Publishing House.
- Milanović, Marko and Tatjana Papić. 2018. “The applicability of the ECHR in contested territories”. *International and Comparative Law Quarterly* 67 (4): 779-800.
- Milanović. 2015. “The Nagorno-Karabakh Cases”. <https://www.ejiltalk.org/the-nagorno-karabakh-cases/?fbclid=IwAR11hUIK5W2W6ZfkDXJ24s-z1677Zlv-YpY4MpS57kfAojBII8bG55ABmHw>.
- Minasyan, Sergey. 2010. *Nagorno-Karabakh After Two Decades of Conflict: Is Prolongation of the Status Quo Inevitable?*. Yerevan: Caucasus Institute.
- Morway, Carolyn. 2018. “Armenia and Azerbaijan’s Struggle with Occupation in Nagorno-Karabakh”. *Brooklyn Journal of International Law* 44 (1): 448–487.
- Office of the Nagorno-Karabakh Republic in the US, Country profile. <http://www.nkrusa.org/index.shtml>.
- Peters, Anna. 2016. *Beyond Human Rights: The Legal Status of the Individual in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Potier, Tim. 2001. *Conflict in Nagorno-Karabakh, Abkhazia and South Ossetia – A Legal Appraisal*. The Hague, London, Boston: Kluwer Law International.
- Rainey, Bernadette, Elizabeth Wicks and Clare Ovey. 2016. *The European Convention on Human Rights*. Oxford: Oxford University Press.
- Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land, The Hague, 18 October 1907, <https://ihl-databases.icrc.org/ihl/INTRO/195>.
- Resolution No. 279-XII 1991. <https://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=2890>.
- Stepan, Alfred. 1999. “Federalism and Democracy: Beyond the U.S. Model”. *Journal of Democracy* 10 (4): 19–34.

- Tomuschat, Christian. 2006. "Secession and Self-Determination". In: *Secession: International Law Perspectives*, edited by Marcelo G. Kohen, 23–45. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tuncel. 2015. "The Nagorno-Karabakh Issue from a juridical point of view: the case of Chiragov and Others vs. Armenia". <https://avim.org.tr/en/Analiz/THE-NAGORNO-KARABAKH-ISSUE-FROM-A-JURIDICAL-POINT-OF-VIEW-THE-CASE-OF-CHIRAGOV-AND-OTHERS-V-ARMENIA?fbclid=IwAR00aBED9en08EofaHTzE-C-ytIKidDSPVnjSEJL1GSGstS3ELHEhJ6gKjw>.
- Vandenhold, Wouter. 2019. "The "J" Word: Driver or Spoiler of Change in Human Rights Law". In: *The Oxford Handbook of Jurisdiction in International Law*, edited by Stephen Allen, Daniel Costelloe, Malgosia Fitzmaurice, Paul Gragl and Edward Guntrip, 413–430. Oxford: Oxford University Press.
- Vučić, Mihajlo. 2020. „Odluke velike narodne skupštine iz perspective savremenog međunarodnog prava na samoopredeljenje naroda”. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu* 54 (1): 383–404.
- [UN ESC] Pinheiro Principles of Housing and Property Restitution for Refugees and Displaced Persons. E/CN.4/Sub.2/2005/17, 28 June 2005. <https://www.unhcr.org/protection/idps/50f94d849/principles-housing-property-restitution-refugees-displaced-persons-pinheiro.html>.
- Zürcher, Christoph. 2007. *The Post-Soviet Wars: Rebellion, Ethnic Conflict, and Nationhood in the Caucasus*. New York: New York University Press.

Aleksa NIKOLIĆ

NAGORNO-KARABAKH IN THE JURISPRUDENCE OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

Abstract: The paper analyses the conflict between Azerbaijan and Armenia over Nagorno-Karabakh from the point of view of the jurisprudence of the European Court of Human Rights (ECtHR) regarding the violation of human rights of the warring parties directly related to the disputed territory. The European system of human rights protection is one of the greatest European achievements in the field of law, especially if we keep in mind that its judgments are binding on the signatories of the European Convention on Human Rights and Freedoms (ECHR), thus giving it suprajudicial power. Through the analysis of two cases, Sargsyan vs Azerbaijan and Chiragov and others vs Armenia, the Court addressed some very interesting issues that may encourage different interpretations of the European Convention on Human Rights and Freedoms (ECHR), but also directly affect the resolution of the Nagorno-Karabakh conflict. In this regard, the analysis of the (non) existence of the right of the people of Nagorno-Karabakh to self-determination is especially interesting and significant. The author concludes that the ECtHR in its judgments has taken certain positions that may be of great importance in resolving the status of Nagorno-Karabakh before the international community and international organisations.

Keywords: Azerbaijan, Armenia, Nagorno-Karabakh, European Court of Human Rights, case law, the right to property, constitutionalisation of international law.